

125/14

Књижевност и

ЉУДИ И КЊИГЕ

О језику Босне на основи старих и младих текстова

Аустрија је у званичном и у приватном говору по правилу употребљавала израз „босански језик“. Бенумић, рукописала се при том политичким ~~изразом~~. Али, ко зна да ли тај израз није први пут и спонтано изабран човек лежајући на скаку политички, човек од језничког и психолошког нагона, речју, човек који кроз језик осећа мотиве покрајине и људи, друштвених живота и осуђења. У једном особитом смислу, дакле, Аустрија није била саскина у неправду са „босанским језиком“. Можда је баш и искрено аустријац сагодио да је језик силно афективан, уједно тако бригадак да се пре мисао оптири о његовом он о мисао. Јасна рец на јасном проблему, готова револуција — то је можда Аустрија у језику Босне наслутила, па и дослутила.

У Босни је живео и живи, уредо до сада ~~неколико~~ селажних света, један мргодни дух тешких искуства. У Босну су најавили тубици као скакавци: Босници су тубици је, од пет главних вера спасета, чешичи, скакавци тих људи ~~из~~ ~~Босни~~ — је. Али је сваки Боснијац остајао испуњен не само исколнишваним, него скоро митским отпором према свему сачији не може да има неку врсту споја, проклетог, босанског од носа. Босна има још увек додан урођени страх да не узре као и други свет, да се не споразуме како и други свет, да се не споразуме сасвим са другим светом. Зато је језик Босне дуго времена био мање језик саопштавања, више језик прикривања. Језик који радије говори индиректно, него директно, који људима и стварима даје надимке и атрибуте неухватљивог стила. И тим путем можда и стекао велики свој уметнички квалитет транспоновања. Што Босна језиком докхвати, благо томе, или тешко томе.

Босна је врста наше Шпаније. Велико трење са инвазијама ужасно тубама; тресне између најочарованијих вера, климатске и теренске егзахоте, сиротине свега што спрото може да буде. Манастир каменица, кама-фаши, пине и песма, оскудни хлеба и новча, „беспарница босанска“, и још и нека метафизичка нестрема која љебди између овог и оног света. Све то је ишле вјало на сваку културу! Али је остало још тога потенцијала, час здраве час болесне, која је бацила израз у карактер Боснијаца, а још силијнији израз дала у језику Босне. Језик је био једини слобода босанског живота. Он се израдио као музички инструмент и као оружје. Таван је, ужуте је, очишћен, је, посвеја је, светиња је, сасља је. Зашто је све ишло у језик? Зашто у примитиву Босни друштвених идеала није било,

ни их у тачном смислу реци и лапас још нема. Социјални идеали су тамо још увек једино етички и поетски идеали. Босна је дуго била погајена, и гризло ју је несвесно морално осећање манка и закашњења у свему. Таква Босна затварала се у се, и затвара се још. Несвесмена, увек је страдала и од саме себе. Нешта турско ни аустријско није било јасне од неког вируса босанског, сласног већ у детаџима и маздинијама. Стога, ако је Босна изабрала неку своју сущност или облик, то се само ограничило да применити на живот уопште, оставило је осебеност босанском. А што је Босна изабрала тутаза од других, оставило је опет у ћој, укамарено, туђе и неживљено. Због једне и друге муке, Боснац се бацав у експресе у какве је умело и ма-гао, изравно праје у чуне. ~~Али~~ — ~~што се не држи~~ — ~~зовољно не уму~~ — разочарање, и умирање ~~тим~~ ву-те паузе песма, и оном што је у песми песма, језику. ~~Уједи~~ И тако, док је други свет умео читати и писати, Босна је умела говорити.

Стари Бизмарк, као је био посланик у Русији, дивио се како цела Русија, од Казаха до Сибира, говори једним језиком, без нарочног искварених изречења, и то „језиком“ којој заплесте граматике као језик Де мостена“. Слично је тајanstveno у споју јофи и некварљивости језика Босне. Босна је долуже мален простор, али јој је становништво верично тако опште подељено, да се чини има се посла са неколико раса. Уостalom, имаде и тога, различних раса, врло различних наслеђа и сећања. Али нико од тог шареног становништва није могао да језик Босне изневери, друкчијом структуром и иси холограмом та укрусти, слизи га, изоначи. Сви Босници собом хране ону тамну иструју која у виљују језику никада не дрогирају. Четири босанских вере глађају се као иза пушкарни-

VLADIMIR JEDRINSKI: MOTIV IZ BOSNI

ца, свака вера се прилагођује скриптивним идеалима, али сва муга духа и тела Босне целију предност у један једини језик. Језик Босне, то је једна колективна уметност чије генетичности, од раног народних умотворина, али која није само чудо присилости, него је и чудо садашњости.

У босанском језику најмање удејала је школа. Витопери стил није босански стил. Велика чулошт и напуна памет дали су том језику контрапункт, вођење и осећај у неколико планова одједнако. У босанском начину изражавања има нешто земаљско, сељачко, блеско, и има, попод или изнад тога, нешто што је еозигритечки језик, иако потпуно без техничке фразесологије. Боснијац не вади језик из цепа и назива, него га бира и слаже из знања и осећаја. Он по правилу говори одмирено, лагано, често и тихо, изнад изгледа речје, јер и око њега мере, искре, и срчје речи. У Босни је кроз стопака свако лично задовољење било тије појам, али језик је Боснију лично задовољење, сласт, неф, праздање, осврта, игра и утакмица талената. Он па зато говори у више планова, с многој карактеру. С једне стране општељуско, али како као хобе чуда, с друге стране он што интересује интелект, критику једног тешко испаленог живота у којем је човек једва остало човеком. Кад Боснија каже да је „хобе јесен од године поштавне“, онда је у том изразу јаснији многији симптоми и многих вијања. На слици начин је Боснија да су „буди гађани до искали“. Или, у чисто описном стилу, да „вагра ћумури“, да „свирач

B. ANDREJEVIĆ-KUNI: Iz циклуса „Кравно злато“

уесеца гудалом“, да је неко „фрлајашу опацаш“, јер је обућа та била још само дрњак. Или, у шаљивом стилу, да је „пуре иглом прозор заколова“ испред момка.

Политика и суприм друштвених односних иницијали дали Боснију да има вредност живота. Људи се са стидом један од другог окретају, нападају се истраживачи у ствари и појаве, нападају се таленате да уврсеју будају око себе и чуда у себи. Долазили су тако до неког сурогата време досног живота, постала и они наднични супервирони. Али, како убрзи живот око њих није имао културних форми ни друштвених радова, све тековине духа ишли су у језик, и тај језик постале школа, забава, лек од срти. Као такав, језик је тај изнравно, морао бити и тужан и недруштван. Већ сама ијекавитица, тмола ритам, нежна, препуна језука, а у звуку јопине нема много радости. Треба се сестити дече као говоре ијекавски: човеку се чини да има иницијали. На шапак, конституцијно иницијале је та ијекавитица у том језику! И чупање вене из језинка операција је, и жртва је новим идеалима и потребама. Језик Босне ће пјесма, то је симфонија Бетховенова без рога, без тонова свечаних и тајanstvenih.

Турици су Босну експлоатисали ма-

теријално у сваком смислу, харали имања и тела. Али ако се запитамо за духовно, најче је минење да су Босници духовно експлоатисани Турци. Колико је у том духовном искуству чисто турског и исламског, то је данас текшко утврдити. Али колико је да је, узето је, а најбоље је на добру земљу. Боснија вишевјеснти ври по турских мотива. И она стара, оријентално романтика; и она средња, која је до највише ступиша историја ту уметностју, као је и турској мотивији дала све све, увукла га у дубоку проблематику душе човека, даљи му дее етичке и естетичке борбе коју иоси све што је човек, љајад и онај најмаја, која тек напаљи, и хоне да обрадији Босни друштвено у најјаснијим симболима и чинима који некад са тезом, некад и логичати, увек осветљеној јадим рефлекторима из „озрења света“ у човеку, како и диктирају узкосни проблеми и дотадаји да највише, који иоси слом читају једног света. А језик Босне, је ли он и тако пун турских мотива? Може Боснаца, као хоне, или ћад му је то грађба, може да убаци у свој речник још један речник, турски, и добије нов ритам и нове боје. Али је један људијанство, маскарада, неф, Зембилијева. А чисто народнији језиком као да Турака никад није било, узме Боснија, разговарати, са земљом и небом, са пахуком која његову природу и обичаје народни испитује, најјајад са богињама уметности.

Ненито је турско шапак зглоб и у језику, али је давно савладано као језика, људија, и ту је још само као танак дах архантине. Оно већ споменуто неподршично у језику Боснијаца, који се предаји монолиту фатализма, разговара са планином Романијом, и као најде да „Романија разговара нема“, настави разговарати са својим разговором. Оно чиме се јасније Босне разликује од језици Херцеговца и Прилогорца, који су примили у се и медитеранско море и сунце, и нешто од латинске културе, док је језик Босне био законан у земљу као семе, и растао сам из сеbe.

Ненито је турско шапак зглоб и у језику, али је давно савладано као језика, људија, и ту је још само као танак дах архантине. Оно већ споменуто неподршично у језику Боснијаца, који се предаји монолиту фатализма, разговара са планином Романијом, и као најде да „Романија разговара нема“, настави разговарати са својим разговором. Оно чиме се јасније Босне разликује од језици Херцеговца и Прилогорца, који су примили у се и медитеранско море и сунце, и нешто од латинске културе, док је језик Босне био законан у земљу као семе, и растао сам из сеbe.

У Босни још има стара вулканске матице, још Босна своје три, четири прошлостије није претворио у реминисценције које се могу стрити као потгрешни стари рачуни. Још су по њој покидана жиле и богумистром, и последњим краљевима, и Турцима, и Аустријом. Отуда и у језику њену речини векова! И искуства и анализа која поразавају; отуда изрази пред којима чуја стое као глупчићи јер не знају шта чувају; „Леф запријати као да се сасији“; „Вода Дрине се на сунцу избушају“. Отуда један исти мотив уметника није један исти инкад. Но ја, например, у којем игра философска мисао о трагикомедији лудских граница и господарства. Тада мотив виула, жив, од архантичне обраде у старој фратарској бележници где се међујашу записи о свинској маести, прописци, легу за нероткиње, и пророчтву да „народ босански уважи старије господар и слуга своје земље“ — олате па до фина приче Звонимира Шубића За ѡачине времена, у книзи Фајлића појаток, у којој се притицем главом паша обрачуја као што је мислило да је онай Миљенов ерпички аскер, с оне стране, у земљу пропасти, или се супстантивим признати, чим он, паша, преће преко Дрине да изблизи њиције чуло, и коју је бруку Шубић израдио без ичега архантног, скоро буфорски, али са финим унутрашњим и спољашњим стилом.

Нестало наше, nestalo аустрије, аскер српски се искриво по гроздота, гралци преоравају где је за једна. Само Дрина бурно гломаје, или се тихо предева између камења; ху-ху или хиши; зелено плаза, купају се, с граници или без ње. А тако и њени песници, сви до Шубића, ху-ху или бишић јединим језицом и без ње. А јасно је увек свој, с граници и без ње. Исидора Секулић